

ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД АВТОМОБИЛНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В УСЛОВИЯТА НА ДИНАМИЧНО ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ

Гл. ас. д-р Милен Митков

Резюме

В настоящото изследване са представени резултатите от проведено през 2018 година проучване на автомобилното застраховане в България, осъществено съгласно проект № 6-2018 г. към Института за научни изследвания. Основната му цел е да се очертаят състоянието и развитието на автомобилното застраховане в България след приемането на Кодекса за застраховането. Акцент е поставен върху състоянието и развитието на премиения приход и застрахователните обезщетения. Застъпената теза е, че автомобилното застраховане е определящ по значението си фактор за формиране на премиените приходи и за развитието на застрахователните дружества. Доказването на поставената теза е постигнато посредством решаването на следните по-важни задачи:

- очертаване на състоянието и тенденциите в развитието на застрахователния пазар за периода 2005–2017г.;
- очертаване на състоянието и тенденциите в развитието на автомобилното застраховане за периода 2005–2017г.;
- очертаване на връзката между автомобилния сектор и показателите, характеризиращи автомобилното застраховане за периода 2005–2017г.

Резултатите от изследването показват, че темпът на развитие на премиения приход и застрахователните плащания на застрахователния пазар изостава от този на автомобилното застраховане. От друга страна, темпа на развитие на Каско застраховане изпреварва темпът на развитие на застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите. Формулирани са предложения за решаване на разкритите от изследването проблеми. В рамките на изследвания период средната застрахователна премия по автомобилно застраховане нараства, както и обхватът на автомобилното застраховане.

Ключови думи: застраховане, застрахователни плащания, застрахователен пазар, брутен премиен приход, автомобилно застраховане.

JEL: G22.

TRENDS AND CHALLENGES TO MOTOR INSURANCE IN THE CONDITIONS OF DYNAMIC ECONOMIC DEVELOPMENT

Head Assist. Prof Milen Mitkov, PhD

Abstract

The present study focuses on the results of a survey on car insurance in Bulgaria carried out in 2018, under project No.6-2018 at the Institute for Scientific Research. The main objective of the survey is to outline the state of the motor insurance market in Bulgaria after the adoption of the Insurance Code. Emphasis is placed on the state and development of premium income and insurance benefits. The thesis is that motor insurance is a decisive factor for the formation of premium income and the development of insurance companies. The thesis has been proven by solving the following important tasks:

- outline the state and trends in the development of the insurance market for the period 2005-2017;
- outline the state and trends in the development of motor insurance for the period 2005-2017;
- outline the relationship between the automotive sector and the motor insurance performance indicators for the period 2005-2017.

Based on the study, the following important results were achieved: the rate of growth of premium income and insurance payments on the insurance market lagged behind that of the motor insurance. The pace of development of Casco insurance outpaced the pace of developing Motor Third Party Liability insurance. Proposals were formulated to solve the problems in the research findings. Within the survey period, the average insurance premium on motor insurance was on the increase, as well as the scope of motor insurance.

Key words: insurance, insurance payments, insurance market, gross premium income, motor insurance.

JEL: G22.

Увод

Автомобилът и неговите разновидности са една неизбежност и необходимост за населението. В съвременните условия пътните превозни средства, като начин придвижване, вече не са лукс, а стоки, които имат съществено значение и място в живота на хората. Установената тенденция на зависимост от автомобила значително се засили след настъпилите промени в края на миналия век в България. В условията на пазарна икономика

съществува възможност, всеки човек от населението да придобие собствен автомобил. По този начин броят на нови и употребявани пътни превозни средства в страната непрекъснато нараства.

Актуалността на разглежданата проблематика се определя и от законодателните промени в страните от ЕС, свързани с решенията на Европейската комисия за създаването и приемането на системата „Платежоспособност II“ посредством приемането на Директива 2009/138/ЕО. Прилагането на системата „Платежоспособност II“ от застрахователните дружества е сериозен проблем за всички дружества, предлагащи автомобилни застраховки.

Проблемът за въздействието на автомобилното застраховане върху дейността на застрахователните дружества и развитието на застрахователния пазар е сравнително нов за българската действителност и попада в групата на недостатъчно разработените проблеми на икономиката и застраховането. Съществуват отделни части в учебници и учебни пособия, които отразяват икономическата същност и значението на автомобилните застраховки за обществото, но няма цялостно научно изследване за развитието и предизвикателствата пред автомобилното застраховане. Няма научно изследване и върху развитието на риска по автомобилните застраховки.

Основната цел на изследването е да се очертаят състоянието и възможностите за усъвършенстване на автомобилното застраховане чрез разкриване на основните му параметри, като същевременно се открият проблемите във връзка с предлагане на автомобилни застраховки, както и да се очертаят насоките за бъдещето му развитие, в съответствие с регулациите на Европейския съюз, като определящ фактор за развитието на застрахователния пазар. В представената разработка ще бъде поставен акцент и върху значението на застрахователния пазар за развитието на икономиката.

Защитава се **тезата**, че автомобилното застраховане е определящ по значението си фактор за формиране на премийните приходи и за развитието на застрахователните дружества на българския застрахователен пазар, който може и трябва да се използва още по-добре в условията на прилагането на системата „Платежоспособност II“ и системата „Бонус–Малус“.

Изпълнението на основната цел и доказването на основната теза са свързани с решаване на следните по-важни **задачи**:

- изясняване на особеностите и същността на автомобилните застраховки;
- очертаване на състоянието и тенденциите в развитието на брутният премиен приход за периода 2005–2017 г.;

- очертаване на състоянието и тенденциите в развитието на застрахователните плащания за периода 2005–2017 г.;

- очертаване на състоянието и тенденциите в развитието на средната застрахователна премия в автомобилното застраховане за периода 2005–2017 г.;

- очертаване на състоянието и тенденциите в развитието на средно изплатено застрахователно обезщетение по автомобилни застраховки за периода 2005–2017 г.;

- очертаване на състоянието и тенденциите в развитието на автомобилния сектор и връзката му с премийния приход на застрахователните дружества за периода 2005–2017 г.

- анализ на броя и видовете настъпили застрахователни събития за периода 2005–2017 г.;

- анализ на броя на регистрираните в страната автомобили за периода 2005–2017 г.;

- анализ на броя на сключените автомобилни застраховки за периода 2005–2017 г.

Обект на настоящото изследване е автомобилното застраховане в България. Фокусът на изследването е състояние и развитие на автомобилното застраховане след приемането на първия Кодекс за застраховането през 2005 г.

Предмет на изследването са икономическите, правните, застрахователно-техническите възможности, приоритети, политики и предизвикателства през автомобилното застраховане и застрахователния пазар в условията на нови регулации и динамично икономическо развитие.

За решаването на изследователските задачи и постигането на основната цел в изследването са използвани следните съвременни подходи и методи като: метод на анализа и синтеза; емпиричен подход, сравнителен метод и логическо описание. Използван е и подходящ табличен инструментариум.

Основните статистически данни за анализите в отделните части на изследването са взети от официалните интернет страници на: Националния статистически институт и Комисията за финансов надзор. Те обхващат периода до 31.12.2017 година и не отчитат промените, настъпили след него. Данните са представени във вид на таблици с помощта на MS Office Excel 2010.

Извън обсега на изследването остават състоянието и развитието на макроикономическите показатели „застрахователно проникване“ и „застрахователна плътност“ на автомобилното застраховане, структурата на инвестиционния портфейл на дружествата, границата на платежоспособност и застрахователно-техническите резерви.

1. Състояние и тенденции в развитието на застрахователния сектор в България за периода 2005–2017 година

Основен измерител на състоянието и развитието на застрахователния пазар е брутният премиен приход. Икономическата същност на премиения приход се проявява във факта, че той формира част от националния доход (респективно част от брутният вътрешен продукт). Той се генерира от застрахованите с цел гарантиране на техните интереси от вредно въздействие на неблагоприятни събития (Василев, В., 2011)

Таблица 1
Премиен приход на застрахователните дружества в България за периода 2005–2017 г.

Година	Общо застраховане	Живото-застраховане	Общ премиен приход	Темп на развитие	Дял на Общото застраховане	Дял на Живото-застраховането
	хил. лева	хил. лева	хил. лева	%	%	%
2005	919 990	150 014	1 069 204	28,16	85,97	14,03
2006	1 060 768	186 181	1 246 949	16,62	85,07	14,93
2007	1 269 546	235 524	1 505 070	19,68	84,35	15,65
2008	1 532 438	278 409	1 810 847	19,90	84,63	15,37
2009	1 456 839	224 664	1 681 504	-6,80	86,64	13,36
2010	1 374 768	248 677	1 623 446	-3,50	84,68	15,32
2011	1 362 056	251 704	1 613 760	-0,80	84,40	15,60
2012	1 336 061	268 082	1 604 144	-0,60	83,29	16,71
2013	1 423 472	305 942	1 729 414	7,70	82,31	17,69
2014	1 434 333	340 642	1 774 975	2,60	80,81	19,19
2015	1 573 050	391 268	1 964 319	9,90	80,08	19,92
2016	1 622 270	428 390	2 050 661	4,21	79,10	21,9
2017	1 748 778	428 664	2 177 442	6,2	80,3	19,7

Източник: www.fsc.bg и собствени изчисления

Данните в Таблица 1 показват, че през 2017 г. брутният премиен приход на всички застрахователни дружества на територията на страната надхвърля прихода достига близо 2,2 млрд. лв. Забелязва се също така и трайна тенденция към нарастване на премиения приход за целия период на изследването. Темпът на развитие на премиения приход за периода 2005–2017 г. се движи в рамките от -6,80% до 28,16%. В годините до 2008

година темпът на развитие е в границите от 16,62% до 28,16%. Кризата в периода след 2008 година даде отражение и на застрахователния пазар.

Данните в таблицата показват, че в периода от 2009 до 2012 г. се наблюдава отрицателен темп на развитие, който се движи в границите от -0,60% до -6,80%. Добра тенденция може да се отбележи в положителния темп на развитие на премийния приход след 2013 година, като в края на 2015 г. се забелязва ръст от 9,90%. За целия период на изследването от 2005 г. до 2017 г. темпът на развитие на премийния приход е 103,6%. Въпреки отчетената положителна тенденция на развитие през последните години темпът на развитие на застрахователния пазар все още не е достигнал нивата на развитие в годините преди 2009 г. Това показва, че има огромен потенциал за развитие в близките години.

През последните години се утвърждава тенденцията на трайно нарастване на значимостта на животозастраховането за развитието на застрахователния пазар и икономиката. Изпреварващият темп на развитие на животозастраховането спрямо общото застраховане доведе до увеличаване на дела на животозастраховането в brutния премиен приход. Ако относителният дял на животозастраховането спрямо премийния приход се движеше преди приемането на България в Европейския съюз в рамките на 10% или съотношение 9:1 в полза на общото застраховане, то през 2017 година дялът е вече около 20% или съотношението е 8:2. Все още обаче това е далече от обичайните европейски практики, където животозастраховането е преобладаващо.

Застрахователни плащания извършват както общозастрахователните дружества, така животозастрахователните дружества. Плащанията при имуществените застраховки се наричат застрахователни обезщетения. Плащанията при животозастраховането се наричат плащане на застрахователна сума, която е горна граница на тяхната отговорност или част от нея, договорена предварително.

Данните в Таблица 2 показват, че след 2017 г. застрахователните плащания на дружествата в застрахователния сектор достигат 1 млрд. лв. Забелязва се също така и трайна тенденция към нарастване на застрахователните плащания за целия период на изследването.

Темпът на развитие на застрахователните плащания за периода 2005–2017 г. се движи в рамките от -6,6% до 31,6%. За целия период 2005–2017 година темпът на развитие на застрахователните плащания е 285% или увеличението е около 3 пъти. В периода след 2010 година застрахователните плащания намаляват, което е благоприятно за целия застрахователен пазар. Това означава, че застрахователните дружества изплащат по-малко парични средства.

Таблица 2
Застрахователни плащания в страната за периода 2005–2017г.

Година	Общо застраховане	Живото-застраховане	Общо плащания	Темп на развитие	Дял на плащанията в Общото застраховане спрямо общите плащания	Дял на плащанията в Живото-застраховането спрямо общите плащания
	млн. лева	млн. лева	млн. лева	%	%	%
2005	315,4	49,3	364,7	30,5	86,5	13,5
2006	363,5	68,1	431,6	18,3	84,2	15,8
2007	451,3	78,3	529,60	24,2	85,3	14,7
2008	593,9	94,0	687,89	31,6	86,4	13,6
2009	677,8	91,9	771,39	14,1	88,1	11,9
2010	676,2	101,1	779,14	-0,2	87,1	12,9
2011	631,6	100,6	733,88	-6,6	86,3	13,7
2012	680,9	106,9	791,37	7,8	86,6	13,4
2013	717,1	119,2	847,69	5,3	85,9	14,1
2014	838,1	140,5	978,60	16,8	85,6	14,4
2015	872,7	154,9	1 027,60	4,13	84,9	15,1
2016	856,4	161,3	1 017,7	-1,8	84,2	15,8
2017	855,6	186,7	1 042,3	2,4	82,1	17,9

Източник: www.fsc.bg, и собствени изчисления

През последните години се утвърди тенденцията на трайно установяване на дялът на застрахователните плащания в животозастраховането в границите на 14-17%. След 2009 година се установява плавно и трайно увеличение на дялът на плащанията в раздел животозастраховане, като през последната година на изследването той надхвърля 17%, което се дължи на увеличение на средната изплатена сума за неимуществени вреди. За целия период 2005-2017 година темпът на развитие на застрахователните плащания изпреварва темпът на развитие на премийните приходи с близо 180% или увеличението е близо 2 пъти.

2. Особенности и тенденции в развитието на автомобилното застраховане

Автомобилното застраховане, включващо в себе си застраховките „Каско“ на моторни превозни средства и „Гражданска отговорност“ на автомобилистите, заемат едно от основните места в дейността на застра-

хователните дружества. Общественото значение на автомобилните застраховки може да се търси и във факта, че след 1997г. те са водещи на застрахователния пазар в България съгласно премийния им приход.

Застраховка „Каско“ на моторни превозни средства е доброволна. Обект на застраховката са: корпусът, двигателят и допълнително стационарно оборудване в МПС, което не е включено в базовия модел на същото. Застраховката покрива пълна загуба или частична вреда на застрахованото МПС в резултат на непредвидими и внезапно проявили се застрахователни събития. Обезщетяват се материални вреди, настъпили в резултат на следните застрахователни събития (Христов & Димитров, Застрахователни продукти, 2012.):

- пътнотранспортно произшествие (ПТП);
- пожар и природни бедствия;
- злоумишлени действия на трети лица;
- кражба и грабеж на цялото МПС;
- кражба чрез взлом на застраховано трайно монтирано в МПС оборудване;
- умишлен палеж и взривяване на МПС.

Посочените покрити застрахователни рискове се групират от застрахователя в различни клаузи, които се предлагат на застрахования. Така се получават различни нива на покритие в зависимост от нуждите и потребностите на застрахования.

Застраховката се сключва въз основа на попълнено от кандидата за застраховане предложение–въпросник по образец на застрахователя, в което се посочват всички известни и от значение за риска обстоятелства за застрахованото моторно превозно средство (Ерусалимов & Митков, 2016).

Застрахователната сума на застрахованото МПС се договаря между застрахователя и застрахования и не може да надвишава действителната стойност на превозното средство към датата на сключване на застрахователния договор (Ерусалимов, Василев, Панева, Митков, & Нинова, 2015). За целите на застраховката действителната стойност на моторното превозно средство обикновено се определя съобразно неговата година на производство, марка и модел, гориво, мощност на двигателя, техническо състояние, външен вид, изминат пробег и монтираното оборудване. За действителна стойност на моторни превозни средства, придобити в ново състояние, се приема стойността, записана във фактурата за придобиване, при условие че е изтекъл срок, не по-дълъг от 6 месеца от датата на издаване на фактурата, но не повече от 12 месеца от датата на производство на превозното средство. Във всички останали случаи действителната стойност на моторното превозно средство се определя по експертна оценка, съгласно действащата методика на съответното застрахователно дружество.

За изграждане на техническите основи по дадена застраховка е необходимо да бъде оценен правилно рискът, т.е. да се вземат предвид

всички рискови обстоятелства, които характеризират ситуацията на риска. Изследването на рисковите обстоятелства, явяващи се причина за настъпването на застрахователен случай, има значение не само за застрахователите. То е много важно и за насоките на борбата срещу автомобилните произшествия.

По-надолу ще бъде разгледан вариант за експертна оценка на риска при застраховка „Каско“ за моторните превозни средства, като ще се отклоним от правилото, наложено от практиката, че предвид при диференциране на тарифите трябва да се вземат най-много четири–пет елемента на рисковата ситуация (Шишманов & Митков, 2016).

Системата за оценка на риска при автомобили е съставена от две групи признаци. Първата група признаци са свързани с характеристиките на автомобила, а втората – с тези на водача. Характерно за разглежданата система за експертна оценка е, че признаците имат собствено тегло, формирано на базата на дългогодишни емпирически (статистически) изследвания и наблюдения. По този начин се цели да се намери максимално обективно значението на всеки признак, както и синергетиката между тях (Например млад и неопитен водач в съчетание с мощен автомобил).

Признаци, свързани с характеристиките на автомобила, са:

- вид на моторното превозно средство;
- работен обем на моторното превозно средство;
- година на производство на автомобила;
- стойност на автомобила;
- вид на задвижване на колелата;
- вид на използваното гориво;
- техническо състояние на автомобила;
- вид на експлоатация;
- режим на ползване;
- степен на охраняемост;
- местодомуване;
- модел на автомобила;
- цвят на автомобила;
- превоз на опасни товари;
- било ли е обект на посегателство.

Признаци, свързани с характеристиката на водача на автомобила, са:

- стаж на водача;
- възраст на водача;
- здравословно състояние на водача;
- професия на водача;
- регистрирани случаи на ПТП;
- територия на използване от водача;
- часове на използване от водача.

Таблица 3

Премияен приход по каско застраховане на МПС в България
за периода 2005-2017 г.

Година	Общо застраховане	Темп на развитие	Каско застраховане на МПС	Темп на развитие
	хил. лева	%	хил. лева	%
2005	919 990	12,5	351 534	22,2
2006	1 060 768	15,4	410 076	14,3
2007	1 269 546	19,7	560 055	26,8
2008	1 532 438	20,7	690 285	18,9
2009	1 456 839	-5,0	602 657	-14,5
2010	1 374 768	-5,8	496 239	-21,4
2011	1 362 056	-0,9	442 836	-12,2
2012	1 336 061	-1,9	416 650	-6,3
2013	1 423 472	6,5	410 560	-1,2
2014	1 434 333	0,1	431 344	4,8
2015	1 573 050	9,7	484 222	10,9
2016	1 622 270	3,1	511 676	5,3
2017	1 748 778	7,8	565 998	10,6

Източник: www.fsc.bg и собствени изчисления

Данните в Таблица 3 показват, че през 2017 г. брутният премияен приход по каско застраховане на МПС надхвърля 550 млн. лв., като достига 565,998 млн. лв. Установява се следната тенденция на развитие: в годините от първоначалния период на изследване приходът нараства, след което рязко намалява в 5 последователни години, за да достигне плавно увеличаване в годините от крайния период на изследване. Темпът на развитие на премияния приход за периода 2005–2017 г. се движи в рамките от – 21,4% до 26,8%. През 2008 година е отбелязан най-голям премияен приход по застраховката в размер на 690,3 млн. лв.

Данните в таблицата показват, че в края на изследвания период през 2017 година приходът се е увеличил с над 10% в сравнение с предходната 2016 година. Данните показват, че от 2005 до 2008 г. приходът на общозастрахователните дружества бележи ръст, след което от 2009 година до 2013 година се отчита отрицателен темп на развитие. От 2014 година до края на изследвания период се забелязва тенденция към плавно нарастване на премияния приход. Въпреки отчетената положителна тенденция на развитие през последните години, темпът на развитие на застрахователния пазар все още не е достигнал нивата на развитие в годините преди 2009 г. Това показва, че има огромен потенциал за развитие в близките години.

Данните в Таблица 4 показват, че през 2017 г. изплатените застрахователни обезщетения на дружествата, работещи в раздел Общо застраховане, възлизат в размер на 855,6 млн. лв. Забелязва се трайна тенденция към нарастване размера на обезщетенията. Темпът на развитие на застра-

хователните обезщетения за периода 2005–2017 г. се движат в рамките от -6,6% до 31,8%. В периода след 2015 година обезщетенията намаляват, което е благоприятно за целия застрахователен пазар. Това означава, че застрахователните дружества изплащат по-малко парични средства.

Таблица 4

Изплатени застрахователни обезщетения по застраховка „Каско“ на МПС в България за периода 2005–2017 г.

Година	Изплатени застрахователни обезщетения общо застраховане	Темп на развитие	Изплатени застрахователни обезщетения по застраховка „Каско“ на МПС	Темп на развитие
	лева	%	лева	%
2005	327 529	31,8	183 124	24,1
2006	363 252	10,9	210 672	13,1
2007	451 309	24,2	254 178	17,3
2008	593 889	31,6	341 327	25,5
2009	677 800	14,1	384 197	11,2
2010	676 255	-0,2	328 021	-17,1
2011	631 641	-6,6	287 065	-14,3
2012	680 910	7,8	273 799	-4,8
2013	717 060	5,3	251 413	-8,9
2014	838 075	16,8	337 691	25,6
2015	872 694	4,13	364 362	7,3
2016	856 433	-1,8	335 571	-8,6
2017	855 599	-0,1	301 881	-10,1

Източник: www.fsc.bg и собствени изчисления

Данните в таблицата показват, че през 2017 година изплатените обезщетения по застраховка „Каско“ на МПС намаляват с 10,1%, спрямо 2016 година. Този процент е още по-висок през 2010 година спрямо 2009 година, където е отчетен спад на обезщетенията в размер на близо 20%. Това е много добро благоприятно развитие за застрахователните дружества, като се има предвид нарастването на премийния приход след 2014 година. Трябва да се отбележи фактът, че при намаляване с 0,1% на застрахователните обезщетения за целия застрахователен пазар, обезщетенията по каско застраховане на МПС намаляват с 10,1%, независимо че премийният приход през 2017 година нараства с 10,6%.

Към автомобилното застраховане спада и „Гражданска отговорност“ на автомобилистите. За разлика от застраховка „Каско“, която е доброволна, застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите е задължителна. Съгласно Кодекса на застраховането, всеки собственик на МПС, чието пребиваване е в пределите на страната, е длъжен да има сключена застраховка за вреди, причинени на трети лица. По този начин чрез

Кодекса за застраховането се регламентира задължителността на застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите, защото има голяма обществена значимост, тъй като защитава интересите на невиновни лица, пострадали при катастрофа. От друга страна, тя осигурява и финансова защита на лицето, причинило пътнотранспортното произшествие, тъй като не той, а неговият застраховател изплаща дължимото обезщетение по силата на сключения застрахователен договор.

Обект на застраховане по задължителната застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите е отговорността на застрахованите физически и юридически лица за причинените от тях на трети лица имуществени и неимуществени вреди, свързани с притежаването и/или използването на моторни превозни средства, за които отговарят съгласно българското законодателство или законодателството на държавата, в която е настъпила вредата (Димитров, 2015).

При сключена застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите застрахователят се задължава да покрие отговорността на застрахования за причинени от него имуществени и неимуществени вреди на трети лица в рамките на застрахователните суми, посочени в договора. (Митков, 2017).

Застраховани лица са собственикът на моторното превозно средство, за което е налице валидно сключен застрахователен договор, както и всяко лице, което ползва моторното превозно средство на законно основание. Задължителна застраховката „Гражданска отговорност“ на автомобилистите се сключва по образец на застрахователя след представяне на свидетелство за регистрация на МПС. Застрахователят снабдява застрахования със стикер, издаден от Гаранционния фонд. Знакът съдържа запазената марка на Гаранционния фонд, уникален номер и датата, на която изтича срокът на застраховката. При разсрочване на застрахователната премия знакът удостоверява и срока, за който е платена застрахователната премия.

Срокът на задължителната застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите е една година. Сключването на застраховката за кратък срок, но за не по-малко от 30 дни, се допуска в случай на: застраховане на МПС с временна регистрация; застраховка на самоходни машини; застраховка на бавно движещи се МПС.

Застраховката влиза в сила след заплащане на дължимата премия от страна на застрахования. От 2006 година застрахователната премия по застраховката „Гражданската отговорност“ на автомобилистите е либерализирана, т.е. застрахователните дружества сами я определят. От своя страна Комисията за финансов надзор следи, премиите да бъдат достатъчни, за да осигурят изпълнението на всички задължения на застрахователя по застраховката.

Застрахователната премия по тази застраховка се определя от застрахователя към момента на нейното сключване в зависимост от вида и

категорията на моторното превозно средство и декларираниите от застрахования обстоятелства, които са от съществено значение за риска. Тези обстоятелства се посочват от застрахования и се отразяват в полицата при сключването ѝ в предвидените за това полета за отговор на поставени въпроси.

Таблица 5

Премиен приход на застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ за периода за периода 2005–2017 година

Година	Общо застраховане	Темп на развитие	Гражданска отговорност	Темп на развитие
	хил. лева	%	хил. лева	%
2005	919 990	12,5	252 745	39,1
2006	1 060 768	15,4	220 763	-12,1
2007	1 269 546	19,7	299 735	35,9
2008	1 532 438	20,7	368 811	23,3
2009	1 456 839	-5,0	431 740	17,2
2010	1 374 768	-5,8	476 320	10,3
2011	1 362 056	-0,9	519 015	9,1
2012	1 336 061	-1,9	515 264	-1,0
2013	1 423 472	6,5	571 231	10,2
2014	1 434 333	0,1	542 233	9,4
2015	1 573 050	9,7	580 955	7,4
2016	1 622 270	3,1	609 440	4,2
2017	1 748 778	7,8	647 325	6,2

Източник: www.fsc.bg, и собствени изчисления

Данните в Таблица 5 показват, че през 2017 г. брутният премиен приход по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ достига близо 650 млн. лева., което представлява ръст от 6,2% спрямо предходната 2016 година. В края на изследвания период през 2017 година приходът се е увеличил с близо 257% в сравнение с началния период на изследване, през 2005 година, или над 2,5 пъти.

Установява се следната тенденция на развитие: в годините от първоначалния период на изследване приходът нараства, през 2006 година имаме отрицателен темп на развитие, след което приходът значително се увеличава до 2011 година, като през 2012 година също се установява отрицателен темп на развитие на премиения приход, за да достигне положителен темп на развитие в годините от крайния период на изследване. Темпът на развитие на премиения приход за периода 2005–2017 г. се движи в рамките от -12,1% до 39,1%. Като отрицателна тенденция може да се отбележи, че темпът на развитие на премиения приход по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ изостава от темпа на раз-

витие на премийния приход, реализиран от дружествата, работещи в раздел Общо застраховане.

Една от причините за това увеличение се дължи на нарастване на средната застрахователна премия по застраховката след приемането на България в Европейския съюз. Въпреки отчетената положителна тенденция на развитие през последните години темпът на развитие на премийния приход по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ все още не е достигнал нивата на развитие в годините преди 2010 г. Това показва, че има огромен потенциал за развитие в близките години.

Таблица 6

*Средна застрахователна премия по застраховка
„Гражданска отговорност“ на автомобилистите в България
за периода 2005–2017 година*

Година	Средна застрахователна премия по Гражданска отговорност	Темп на развитие
	лева	%
2005	92,30	x
2006	114,00	22,5
2007	126,00	10,5
2008	146,00	15,8
2009	167,00	10,1
2010	185,00	10,8
2011	215,00	16,2
2012	220,00	2,3
2013	212,89	-3,2
2014	200,68	-5,7
2015	201,44	0,4
2016	211,68	5,1
2017	244,00	15,3

Източник: www.guaranteefund.org и собствени изчисления

Данните в Таблица 6 показват, че в края на 2017 година средната застрахователна премия е в размер на 244,00 лева. Също така за целия период на изследване премията се увеличава със 151,70 лева, което е нарастване с 264% или над 2,5 пъти спрямо първоначалния период на изследване.

От данните в таблицата се установява, че в периода от 2005 до 2011 година средната застрахователна премия се увеличава с по-висок темп на развитие спрямо последните години от изследвания период. В периода 2013 – 2014 година се забелязва, че средната застрахователна премия намалява спрямо предходните години. Това се дължи на засилената

конкуренция между застрахователите и вследствие на икономическата криза, което доведе до спад от около 5 %. В края на изследвания период се забелязва, че средната премия плавно нараства, за да достигне стойност от 244 лева. Причини за увеличената застрахователна премия могат да бъдат: нови регулаторни изисквания, разширеният териториален обхват на застраховката, повишение на покритите застрахователни рискове, завишение на лимитите на отговорност на застрахователя, повишение на изплатените застрахователни обезщетения вследствие на повишение обхвата на застраховката. От друга страна, станахме свидетели и на повишения брой регистрирани превозни средства, което се явява основен двигател за растежа на застраховката поради нейната задължителност при сключването ѝ.

Таблица 7
Регистрирани моторни превозни средства в България
за периода 2005–2017 година

Година	Моторни превозни средства	Темп на развитие
	Бр.	%
2005	2 185 269	x
2006	2 286 385	15,6
2007	2 367 254	17,4
2008	2 690 784	13,6
2009	2 842 658	5,6
2010	2 960 478	4,1
2011	3 065 895	3,5
2012	3 197 875	4,3
2013	3 321 587	3,8
2014	3 449 758	3,8
2015	3 547 268	2,8
2016	3 650 258	2,9
2017	3 657 651	0,2

Източник: www.mvr.bg, и собствени изчисления

От данните в Таблица 7 се установява, че в края на 2017 година регистрираните моторни превозни средства са 3, 658 млн. на брой. Спрямо предходната година се установява ръст с 0,2%, а спрямо първоначалния период на изследване увеличението е 85% или в абсолютна сума 1,672 млн. броя. Установява се, че все повече домакинства притежават моторни превозни средства. Това показва, че автомобилът вече не е екстра, както беше в началото на века, а към днешно време е необходимост. От друга страна, това е благоприятна тенденция на развитие въпреки намаления брой на жителите в страната.

В началото на периода от 2005 до 2008 година се установява чувствително увеличение на регистрираните моторни превозни средства,

след което въз основа на настъпилата икономическа, финансова и демографска криза темпът на прираст намалява. Като положителна страна може да се отбележи, че въпреки кризата темпът на развитие на новорегистрираните моторни превозни средства остава положителна величина.

Въпреки че застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилите е задължителна, не всички жители и собственици на моторни превозни средства имат действащи полици.

Таблица 8

*Застраховани моторни превозни средства в България
за периода 2005–2017 година*

Година	Застраховани моторни превозни средства	Темп на развитие
	Бр.	%
2005	2 025 368	х
2006	2 180 158	7,6
2007	2 319 020	6,3
2008	2 323 799	0,2
2009	2 397 482	3,2
2010	2 396 213	-0,1
2011	2 444 965	10,2
2012	2 322 142	-5,1
2013	2 416 812	4,1
2014	2 464 204	1,9
2015	2 562 908	4,0
2016	2 659 184	3,7
2017	2 865 812	7,7

Източник: www.fsc.bg, и собствени изчисления

Данните в Таблица 8 показват, че в края на 2017 година застрахованите моторни превозни средства са 2,865 млн. Спрямо предходната година се установява темп на развитие от 7,7%. За целия период на изследването се отчита ръст от 41,5% или в абсолютна сума малко над 840 хил. Представените данни показват постоянно нарастване във времето на застрахованите моторни превозни средства в рамките на 4-7% годишно. Това от своя страна увеличава и обхвата по застраховката. От друга страна, темпът на развитие на регистрираните автомобили изпреварва темпата на развитие на застрахованите моторни превозни средства. Това означава, че не всеки регистриран автомобил е с валидна застраховка „Гражданска отговорност“.

Докато регистрираните превозни средства от 2 185 269, през 2005 година, нараства до 3 657 651, тоест с 85%, то нарастването на броя на сключените за същия период застраховки е само 41,5%, което неминуемо води до намаляване на обхвата на застраховката. В началния период на

изследване обхвата по застраховка гражданска отговорност се движи в границите на 70–75%. Драматичният спад на обхвата в началния период на изследването се свързва с икономическото развитие на страната и благосъстоянието на населението. Като благоприятна тенденция може да се отбележи чувствителното увеличаване на обхвата по застраховката в края на изследвания период. В последните години се установи трайна тенденция, обхватът да бъде в рамките на 85–90%. Засили се граничният контрол и органите от пътна полиция по отношение на валидността на застраховката. Започнаха и предупредителни процедури от страна на Гаранционния фонд за уведомяване на жителите с невалидна или липсваща застраховка. По този начин се избегна дерегистрация на моторните превозни средства и хората осъзнаха необходимостта от сключване на полицата. От друга страна, електронната полица, която беше въведена след 2011 година, също помогна за разширяване на обхвата по застраховка „Гражданска отговорност“, като се ограничи издаването на фалшиви застраховки на хартиен носител.

Таблица 9

Лимит на отговорност на застрахователя по застраховка
„Гражданска отговорност“ на автомобилистите

Вид на причинените вреди	2005 г.	От 01.01.2006 г. до 31.12.2009 г.	От 01.01.2010 г. до 09.06.2012 г.	От 10.06.2012 г. до 31.12.2015г.	От 01.01.2016г.
1. За неимуществени и имуществени вреди вследствие телесно увреждане или смърт за:					
1.1. всяко събитие при едно пострадало лице	400 000	700 000	1 000 000	2 000 000	10 000 000
1.2. всяко събитие при две или повече пострадали лица	480 000	1 000 000	5 000 000	10 000 000	10 000 000
2. Вреди на имущество (вещи)	140 000	200 000	1 000 000	2 000 000	2 000 000

Източник: www.fsc.bg

Обезщетенията по тази застраховка всяка година нарастват предвид големите лимити на отговорност (горната граница, до която може да стигне обезщетението), които законово са фиксирани от държавата.

Данните в Таблица 10 показват, че през 2017 г. изплатените застрахователни обезщетения на дружествата, работещи в раздел Общо застраховане, възлизат в размер на 856,4 млн. лв. Забелязва се също така и трайна тенденция към нарастване на размера на обезщетенията за целия период на изследването.

Таблица 10

Изплатени обезщетения по застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите за периода 2005–2017 г.

Година	Изплатени обезщетения общо застраховане	Темп на развитие	Изплатени обезщетения по застраховка „Гражданска отговорност“	Темп на развитие
	хил. лева	%	хил. лева	%
2005	327 529	31,8	73 660	17,7
2006	363 252	10,9	92 238	26,0
2007	451 309	24,2	95 930	3,2
2008	593 889	31,6	141 466	48,2
2009	677 800	14,1	191 108	35,4
2010	676 255	-0,2	221 416	15,7
2011	631 641	-6,6	260 081	17,6
2012	680 910	7,8	301 024	15,7
2013	717 060	5,3	340 678	12,9
2014	838 075	16,8	339 874	-0,3
2015	872 694	4,13	326 688	-3,8
2016	856 433	-1,8	365 038	11,9
2017	855 599	-0,1	402 663	10,3

Източник: www.fsc.bg и собствени изчисления

Темпът на развитие на застрахователните обезщетения за периода 2005–2017 г. се движи в рамките от -6,6% до 31,8%. В периода след 2015 година обезщетенията намаляват, което е благоприятно за целия застрахователен пазар. Това означава, че застрахователните дружества изплащат по-малко парични средства.

Данните в таблицата показват, че през 2017 година изплатените обезщетения по застраховка застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ се увеличават с 10,3% спрямо 2016 година за разлика от 2014 и 2015 година, където се установява отрицателен темп на развитие на застрахователните обезщетения по застраховката. Това е много добро благоприятно развитие за застрахователните дружества, като се има предвид нарастването на застрахователните обезщетения в годините от началния период на изследване до 2011 година. Трябва да се отбележи фактът, че

при намаляване с 0,1% на застрахователните обезщетения за целият застрахователен пазар обезщетенията по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ нарастват с 10,3%, независимо че премийният приход през 2017 година нараства с 6,2%.

3. Пазарен дял на автомобилното застраховане в България за периода 2005–2017 година

Чрез определяне на пазарния дял се придобива представа за пазарната структура и за относителната важност на различните видове застраховки, предлагани на застрахователния пазар. Пазарните дялове на отделните видове застраховане на съответния пазар се определят като относителен дял на техния брутен премийен приход към общия обем на съответния застрахователен пазар.

Таблица 11
Пазарен дял на автомобилното застраховане в България за периода 2005–2017 година

Година	Каско	Пазарен дял	Гражданска отговорност	Пазарен дял	Общо автомобилно	Пазарен дял
	млн. лева	%	млн. лева	%	млн. лева	%
2005	350,2	38,6	205,3	25,8	555,5	65,4
2006	410,1	39,1	220,8	25,0	630,9	64,1
2007	560,1	44,2	299,2	24,4	859,3	68,6
2008	690,3	45,0	368,8	25,1	1059,1	70,1
2009	602,7	41,4	431,7	30,2	1034,4	71,6
2010	496,3	36,1	476,3	35,1	972,4	71,2
2011	442,8	32,5	519,0	38,6	961,8	71,1
2012	416,6	31	515,3	39	931,9	70
2013	410,6	29	571,2	41	981,8	70
2014	431,3	31	542,2	38	973,5	69
2015	484,2	31	580,9	38	1 065,1	69
2016	511,9	32	609,5	38	1 121,4	70
2017	565,9	32	647,3	38	1 213,2	70

Източник: www.fsc.bg, и собствени изчисления

Данните в Таблица 11 показват, че за периода 2005–2017 година се наблюдава трайна тенденция към запазване пазарния дял на автомобилното застраховане в рамките на 70%. Също така се забелязват две тенденции: първата е непрекъснато увеличаване пазарния дял на застраховка

„Гражданска отговорност“ на автомобилистите за целия период на изследване, а втората, намаляване пазарния дял на застраховка „Каско“ за целия период на изследването. В годините от първоначалния период на изследването до 2010 година пазарният дял на застраховка „Каско“ е по-голям от пазарния дял по застраховка „Гражданска отговорност“. След 2010 година тенденцията се променя в полза на застраховка „Гражданска отговорност“ до края на 2017 година. Една от причините за тази тенденция е увеличаване на средната премия по застраховката. От друга страна, намаляването на пазарния дял на застраховка „Каско“ се дължи на по-малко продадените автомобили в страната.

Относителният дял на застраховка „Каско“ на МПС в общия премиен приход е в границите на 29 % до 45 % за целия период на изследване. Забелязва се, че относителният дял в последните години се движи в рамките на около 30–32% спрямо реализирания приход за целия Общо застрахователен пазар. Това означава, че близо 1/3 от целия застрахователен пазар се пада на застраховката „Каско“ на моторни превозни средства.

Относителният дял на застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“ в общия премиен приход е в границите на 24 % до 41 % за целия период на изследване. Забелязва се, че относителният дял в последните години се движи в рамките на около 38% спрямо реализирания приход за целия Общозастрахователен пазар.

Таблица 12

Пазарен дял на плащанията по автомобилното застраховане в България за периода 2005–2017 година

Година	Каско	Пазарен дял	Гражданска отговорност	Пазарен дял	Общо автомобилно	Пазарен дял
	млн. лева	%	млн. лева	%	млн. лева	%
2005	167,8	53,6	47,8	23,8	215,6	77,4
2006	210,7	58	57,7	24,1	268,4	82,1
2007	254,2	56,2	95,9	27,4	350,1	83,6
2008	341,3	57,5	141,5	27,1	389,2	84,6
2009	384,2	56,6	191,1	30,7	575,2	87,3
2010	328,0	48,5	221,4	34,6	549,4	83,1
2011	287,1	45,5	260,1	42,1	547,2	87,6
2012	273,8	40,3	301,0	44,8	574,8	85,1
2013	251,4	35,2	340,7	47,7	592,1	82,6
2014	337,7	39,8	339,9	42	677,6	81,8
2015	364,4	42	326,7	38	691,1	80
2016	305,4	35,6	365,1	46,6	670,5	82,2
2017	301,8	35,2	402,6	47,1	704,4	82,3

Източник: www.fsc.bg, и собствени изчисления

Данните в Таблица 12 показват, че през 2017 г. пазарният дял на застрахователните плащания по автомобилно застраховане еса 82,3%. По застраховка „Каско“ делът на плащанията е малко над 35%, докато делът на плащанията по застраховка „Гражданска отговорност“ е малко на 47%.

Благоприятна тенденция се наблюдава при относителния дял на обезщетенията по застраховка „Каско“ спрямо премийния приход. В годините от 2005 до 2008 година относителният дял се запазва в относително еднакво равнище около 56–58%, след което намалява. През 2014 и 2015 година имаме рязко увеличаване на относителния дял спрямо 2012–2013 година поради факта, че през лятото на 2014 година бяхме свидетели на относително много и големи по размер паднали градушки на територията на цялата страна. Това доведе и до увеличаване на плащанията на застрахователите.

В края на изследвания период през 2017 г. се забелязва, че относителният дял се движи в рамките на 35%. Това показва, че застраховката „Каско“ на моторни превозни средства е сравнително печеливша. Неблагоприятна тенденция се наблюдава при относителния дял на обезщетенията по застраховка „Гражданска отговорност“ спрямо изплатените застрахователни обезщетения от всички застрахователни дружества от раздел Общо застраховане. Пазарният дял на застрахователните плащания по застраховката за целия период на изследване непрекъснато нараства. В годините от 2005 до 2013 година относителният дял се увеличава, след което делът намалява до 2015 година, след което пак се увеличава през 2016 година. Това се обяснява с факта, че през последните години се увеличи обхватът по застраховка „Гражданска отговорност на автомобилистите“. Това доведе и до увеличаване на застрахователните плащания.

Увеличеният брой автомобили в нашата страна доведе до увеличаване на катастрофите и причинените загуби и жертви от тях на пътя, отнемайки живота на хиляди хора. Заедно с увеличаване на транспортните средства и причинените от тях вреди нарасна честотата и тежината на щетите. Това е основна предпоставка, автомобилните застраховки да стават все по-значим фактор в социално-икономическия живот на страната.

С развитието на автомобилния транспорт през последните години е възможно и влошаване на сигурността на трафика, увеличаване на увреденото имущество, здравето и живота на жителите. Автомобилните катастрофи са водещ фактор за смъртност, злополука и инвалидност на хората. Застрахователните дружества покриват както имуществени, така и неимуществени вреди, вследствие на използването на моторно превозно средство.

От данните в Таблица 13 се установява, че в края на 2017 година регистрираните пътнотранспортни инциденти, свързани с използването на моторни превозни средства, са 6 888 броя. Спрямо предходната година се установява намаление с 6,9%, а спрямо първоначалния период на изследване намалението е 16,2% или в абсолютна сума 1 336 броя. Данните в

Таблицата показват все повече намаление на пътните инциденти въпреки увеличението на регистрираните и застраховани пътни превозни средства. Това показва, че жителите са станали по-внимателни при шофирането на автомобилите и превенцията, която осъществяват органите на пътна полиция, са ефективни. От друга страна, благоприятната тенденция на развитие дава отражение към по-малко изплатените застрахователни обезщетения, свързани с автомобилното застраховане.

Таблица 13

Настъпнили пътнотранспортни произшествия в България
за периода 2005–2017 година

Година	Застрахователни събития	Темп на развитие
	Бр.	%
2005	8 224	х
2006	8 222	-0,1
2007	8 010	-2,6
2008	8 042	0,4
2009	7 068	-12,1
2010	6 610	-6,5
2011	6 640	0,4
2012	6 717	1,1
2013	7 012	4,3
2014	7 015	0,1
2015	7 225	2,9
2016	7 404	2,4
2017	6 888	-6,9

Източник: www.mvr.bg, и собствени изчисления

Застрахователната практика показва, че в последно време се увеличават нематериалните щети в резултат от пътнотранспортни произшествия. В по-голямата си част тези щети се присъждат на близки и роднини на пострадалите жители от съда по справедливост. По този начин се увеличават и плащанията на застрахователите, тъй като няма единна методика при определянето на обезщетенията при смърт и телесно увреждане. Наблюдава се бърз темп на развитие на средната изплатена застрахователна сума при обезщетяване на наследник за смърт при ПТП. Същевременно премиите по застраховка „Гражданска отговорност“ не се увеличават със същия процент на развитие, което води до недостатъчност при тяхното формиране. Това от своя страна води и до по осезаемото поскъпване на застраховката, на което станахме свидетели през последните месеци. (Проданов, С., 2018).

Проблеми и предизвикателства пред застрахователните дружества в България се появиха с произнасяне на тълкувателно решение 1/2016 на

Върховния касационен съд от 2018 г., което води до чувствително увеличаване цената на „Гражданска отговорност“, за да може застрахователните дружества да заделят допълнителни резерви за посрещане на нови плащания по обезщетения, свързани с това съдебно решение.

Съгласно тълкувателното решение, съдиите постановиха разширение на кръга лица, имащи право да получат обезщетение за неимуществени вреди от смъртта на техни близки, като се включват братята и сестрите на починалия и неговите възходящи и низходящи от втора степен, както и всяко друго лице, което е създадо трайна и дълбока емоционална връзка с починалия и търпи от неговата смърт продължителни болки и страдания, които в конкретния случай е справедливо да бъдат обезщетени. Обезщетение се присъжда само при доказана особено близка връзка с починалия и действително претърпени от смъртта му вреди. Решението засяга не само претенциите по събития от момента на влизането му в сила, но и всички събития, настъпили преди датата на решението, но все още намиращи се в петгодишния давностен срок. Това означава, че по всички събития, които към момента на решението са били приключени от застрахователя на съответния виновен водач и всички претенции от наследниците (които към дадения момент са имали право на обезщетение) са били изплатени, биха могли да бъдат заведени нови претенции от роднините от втора линия на починалите при ПТП. Това съответно ще засегне пряко всички застрахователни дружества, които имат разрешение да предлагат застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите, което ще доведе освен до увеличение на броя на претенциите за застрахователни обезщетения, така и съответно до значително увеличение на допълнителни застрахователни резерви, които не са били предвидени за покриване на такива претенции нито към периода на сключване на съответните полици от минали години, нито в действащите. Решение на проблемите, които биха могли да възникнат, е приемане на Методика за определяне на обезщетенията при имуществени и неимуществени вреди, като по този начин ще се ограничи размерът на застрахователната сума при смърт, определяна от съдилищата в страната.

Заклучение

Очертаната тенденция към увеличаване на премийния приход в автомобилното застраховане през последните години е необходимо да се оцени високо. Тя се проявява в условията на следкризисен, период. Тенденцията е доказателство за възможния потенциал, които има автомобилното застраховане в България, която голяма част от него все още не е обхваната въпреки нарастващия брой на застрахованите моторни превозни средства. На база оценка на признаци и рискови обстоятелства, свързани с използването на моторни превозни средства, е показана методика за определяне на

застрахователната вноска по автомобилните застраховки. Необходимо е въвеждането на система „Бонус – Малус“ на секторно ниво по застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите. Чрез прилагането ѝ по-обективно ще се оцени рискът при автомобилното застраховане, като по този начин справедливо ще бъде определена застрахователната премия.

Дигитализацията в последно време, прилагана от застрахователните дружества, също оказва влияние към развитието на автомобилното застраховане. В момента на световния застрахователен пазар протича дигитализация във всички сфери на застрахователната и посредническата дейност. Основен двигател на този процес са start-up компании в IT сектора, които развиват цифровите технологии на застрахователния пазар (т.нар. Insurtech). Традиционните застрахователни компании все повече започват да обръщат внимание на тези Insurtech Start-up чрез придобиване на участие в тях, като техни презастрахователи или чрез използването им като дистрибуционни канали – т.нар. корпоративни агенти.

Към настоящия момент застраховането в Европейския съюз и България е белязано от силна регулация. На законодателно ниво има две основни директиви, които засягат всички застрахователи и презастрахователи, упражняващи дейност на територията на Европейския съюз:

- Директива 2009/138 относно започването и упражняването на застрахователна и презастрахователна дейност;

- Директива 2016/97 относно разпространението на застрахователните продукти.

Дейността на застрахователите се регулира от нарастващ брой директиви, технически регламенти и насоки на Европейския орган за застраховане и професионално пенсионно осигуряване (ЕИОПА). На регулаторно ниво застрахователните компании все по-осезаемо ще усещат ефектите от създаването на единните европейски регулаторни органи във финансовия сектор.

Застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилистите е с решаващ дял в българския застрахователен сектор, която е силно зависима от: *Консолидираната моторна директива, Кодекса за застраховането и наредбите на КФН, Вътрешните правила на Съвета на бюрата и функциониращата система Зелена карта, съдебната практика на българския съд и неактуализирана Методика за уреждане на претенции за обезщетение за вреди, причинени на моторни превозни средства.*

Посочените насоки на развитие на автомобилното застраховане се очаква да се реализират в средносрочен и дългосрочен план.

Използвани източници

- Василев, В., & Митков, М. (2016). *Общо застраховане*. В.Търново: Фабер.
Василев, В. (2011). *Застрахователният сектор – безусловна предпоставка за стабилно икономическо развитие*

- Гаврийски, В. (1967). *Организация и планиране на застраховането*. Свищов: Ценов.
- Гаврийски, В., Драганов, Х., & Денев, Г. (1985). *Теория на застраховането*. Свищов: Ценов.
- Гаврийски, В., Драганов, Х., & Йотов, Й. (1978). *Организация и планиране на застраховането I част*. Свищов: Ценов.
- Голева, П. (2012). *Застрахователно договорно право*. София.
- Димитров, П. (2015). *Застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилите – развитие и проблеми*
- Драганов, Х. (2008). *Застраховане*. София.
- Ерусалимов, Р., & Митков, М. (2016). *Застрахователни продукти*. Свищов: Ценов.
- Ерусалимов, Р., Василев, В., Панева, А., Митков, М., & Нинова, В. (2015). *Въведение в застраховането*. В.Търново: Фабер.
- Илиев, Б. (2011). *Застраховане*. В.Търново: Фабер.
- Илиев, Б., & Мишева, И. (2005). *Застрахователен пазар*. Свищов.
- Митков, М., Ралчев, Г., Митков, Ю. (2018). *Пазарен дял на автомобилното застраховане в България (1997–2016)*.
- Митков, М., Георгиев, Б. Георгиева, В. (2018). *Състояние и тенденции в развитието на автомобилното застраховане в България (1997–2016)*.
- Митков, М., Парушев, П. (2017). *Състояние и развитие на застраховка „Каско“ на моторни превозни средства в България (2005–2016г.)*.
- Митков, М. (2016). *Статистическо изучаване на застраховка „Гражданска отговорност“ на автомобилите в България – съвременни измерения*.
- Проданов, С. *Обезщетенията за неимуществени вреди от пътни инциденти – етични и финансови измерения*. // Народностопански архив, 2018.
- Христозов & Димитров. (2012). *Застрахователни продукти*.
- Шишманов & Митков (2016). *Експертни системи, експертни оценки и ликвидация на щетите в застрахователното дружество*
www.fsc.bg
- Кодекс за застраховането, Обн. ДВ, бр. 102 от 29.12.2015 г., в сила от 1.01.2016 г., доп., бр. 62 от 9.08.2016 г., в сила от 9.08.2016 г.
www.mvr.bg
<http://guaranteefund.org/bg/>